

и «веру». Первое означает определенное коллективное убеждение и относится к «миру сему». Второе означает подчинение иррациональным (бессознательным) факторам в душевной настроенности человека, в его личной соотнесенности «к определенному потустороннему авторитету, уравнивающему «мир сей» и «разум мира сего» [1, с. 12-13].

Литература:

1. Юнг, К.Г. Современность и будущее / К.Г. Юнг. – Минск, 1992.

Шчаўлінскі М. Б. З гісторыі развіцця беларускага культурна-нацыянальнага руху ў Санкт-Пецярбурзе у канцы ХХ стагоддзя

У вышэйшых навучальных установах Пецярбурга, Масквы і іншых расійскіх гарадоў утвараліся гурткі студэнтаў-беларусаў рэвалюцыйна-дэмакратычнага і ліберальна-асветніцкага накірунку. Падпольна, на гектографе, яны выдалі некалькі публіцыстычных твораў: адозвы “Да беларускай моладзі” і “Да беларускай інтэлігенцыі”, “Пісьмы пра Беларусь. Пісьмо першае” за подпісам “Даніла Баравік”, “Пасланне да землякоў-беларусаў” за подпісам “Шчыры беларус”, два нумары часопіса “Гоман” [1, с. 350-351]. Яны пратэставалі супраць поглядаў на беларускі народ “не як на жывую народнасць, здольную самастойна распараджацца сабою” [1, с. 351].

Найбольшы ўклад у распрацоўку беларускага нацыянальнага руху ўнеслі два нумары гектаграфаванага часопіса “Гоман”, выдадзеныя ў Пецярбургу ў 1884 годзе. Дачыненне да іх выдання мелі студэнты, ураджэнцы Беларусі А. Марчанка, Х. Ратнер і інш. Група мела сувязі ў Вільні, Віцебску, Мінску, Кіеве, Харкаве, у Слуцкім і Дзісенскім паветах. Група “Гоман” ажыццяўленне марау звязвала з перамогай народнай рэвалюцыі ў Расіі, наданню Беларусі “нацыянальна-дзяржаўнай аўтаноміі ў складзе будучай Расійскай федэратыўнай дэмакратычнай рэспублікі” [2, с. 84-86].

Пасля расійскай рэвалюцыі 1905-1907 гадоў ідэолагам і арганізатарам беларускага нацыянальнага руху стала газета “Наша ніва”, якая пачала выдавацца ў Вільні з лістапада 1916 года. Адным з найбольш актыўных з’яўляўся “Беларускі літаратурна-навуковы гурток студэнтаў Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэта”. Гэты гурток узнік па

ініцыятыве студэнтаў Я. Хлябцэвіча і Б. Тарашкевіча, а кіраўніком яго быў абраны дацэнт А. А. Разенфельд. Заснавальнікамі гуртка таксама з’яўляліся Л. Адамовіч, А. Каспяровіч, Я. Сушынскі, К. Душэўскі, Л. Давідовіч і інш. 30 снежня 1912 г. савет прафесараў універсітэта афіцыйна зацвердзіў статут гуртка, дзе адзначалася, што мэтай гурткоўцаў было “навуковае азнаямленне з духоўным і грамадскім жыццём беларускага народа” [3, с. 61].

На сваіх пасяджэннях гурткоўцы абмяркоўвалі рэфераты, даклады па пытаннях гісторыі, мовы, літаратуры, народнай творчасці, побыту беларускага народа. У рабоце гуртка ўдзельнічалі навукоўцы Б. Ш. Эпімах-Шыпіла, Я. Ф. Карскі, А. А. Шахматаў і іншыя. Вось як згадвае пра гэты час П. Мядзёлка: “1912-1913 гады. Пецябург Кожную суботу вечарамі збіралася беларуская моладзь на кватэры прафесара Браніслава Эпімаха-Шыпілы Апрача студэнцкай моладзі, тут спаткаем жывапісца Драздовіча, збіральніка беларускіх народных песень Грыневіча, кампазітара Казуру, інжынераў, аграномаў” [3, с. 61].

Акрамя гэтага гуртка ў Пецябурзе існавалі яшчэ “Беларускі студэнцкі хаўрус” пры сельскагаспадарчым інстытуце, беларускі гурток пры Каталіцкай Духоўнай семінарыі і арганізацыя беларускіх студэнтак Пецябургскіх жаночых курсаў.

Пачынаючы з 1905 года, у гарадах, мястэчках і вёсках Беларусі атрымліваюць пашырэнне, так званыя, “беларускія вечарынкi” – зборнік канцэртаў, калі ў адзін вечар ставіліся п’есы, спяваў хор, выступалі салісты, дэкламатары, танцоры. Вечарынкi праводзіліся як стыхійна, так і па ініцыятыве музычна-драматычных гурткоў, якія існавалі ў той час у Вільна, Гродна, Мінску, Слуцку, Капылі, Полацку, Дзісне, Давыд-Гарадку, Радашковічах, Празароках і інш. [4, с. 86].

На вечарынках цэнтральнае месца звычайна займала харавое спяванне беларускіх народных песень, дэкламацыя твораў беларускіх пісьменнікаў, разыгryванне сцэнак, пераважна камедыйна-бытавога характару.

У 1910 годзе адбылася першая вечарынка ў Пецябургу. У ёй прыняла актыўны ўдзел паэтэса А. Цётка. З таго часу вечарынкi праводзіліся там даволі часта, з разнастайнай праграмай, пры вялікай колькасці публікі. Аб адной такой вечарынкi, якая была у

1913 годзе, паведамляла “Наша ніва”: “9 лютага пецяўбургскія беларусы сыгралі вечарынку. Пастаўлена была новая сцэнічная рэч Я. Купалы “Паўлінка”. Народу было столькі, колькі магла зала ўмясціць” [5, с. 3]. Між тым у 1907 годзе І. Буйніцкі арганізаваў устойлівы аматарскі тэатр, удзельнікі якога выступалі спачатку перад мясцовымі жыхарамі ў Палевічах і Празорках. Праз некаторы час, у 1910 годзе, папоўненая таленавітымі драматычнымі актёрамі, спевакамі трупам стала прафесійнай і атрымала назву “Першая беларуская трупа Ігната Буйніцкага”. У яе рэпертуары былі песні, танцы, пастаноўкі п’ес “Па рэвізіі”, і “Пашыліся ў дурні” М. Крапіўніцкага, “У зімовы вечар” паводле Э. Ажэшкі, “Модны шляхцюк” К. Каганца, дэкламацыя твораў вядомых і маладых беларускіх пісьменнікаў.

15 лютага 1911 года трупа выступала ў Пецяўбургу ў клубе “Пальма”. На вечары апрача студэнтаў-беларусаў, прысутнічала руская ўніверсітэцкая моладзь, а таксама Я. Купала. Аб характары прадстаўлення ён пісаў у газеце “Наша ніва”: “15 лютага ў нас тут, як і тыя гады, згулялі беларускую вечарынку Зал “Пальма” прадстаўляў сабой маленькую часціну Беларусі не будзе лішнім сказаць шчырае дзякуй Ігнату Буйніцкаму і яго дачцэ, што з далёку прыехалі сюды, каб даць можнасць тутэйшым беларусам пацешыцца роднай гульні. І камедыі, і хору, і танцам публіка дружна і шчыра біла браво і выклікала па некалькі разоў нашых артыстаў” [6, с. 97]. У канцы 1912 года трупа І. Буйніцкага ў другі раз наведала Пецяўбург.

Падчас першай сусветнай вайны дзейнасць беларускага культурна-асветніцкага руху пашырылася ў бежанскіх масах, асноўная частка якіх асела ў цэнтральных губернях Расіі. У многіх расійскіх гарадах, у тым ліку ў Петраградзе, пачалі стварацца беларускія бежанскія камітэты, дзе праводзілася нацыянальна-культурная работа. Пры бежанскіх камітэтах адбываліся штотыднёвыя сходзі, на якіх збіраліся беларускія грамадскія дзеячы, студэнты, святары, рабочыя і інш., абмяркоўвалася становішча на Беларусі, чыталіся лекцыі.

Адной з самых актыўных бежанскіх арганізацый было Беларускае таварыства ў Петраградзе па аказанні дапамогі пацярпелым ад вайны. І гэта не дзіўна, бо яе арганізатарамі і

кіраўнікамі былі такія дзеячы беларускага адраджэнскага руху, як Б. Эпімах-Шыпіла, Зм. Жылуновіч, Э. Будзько, Ч. Родзевіч, Я. Кавецкая і інш. Таварыства аказвала дапамогу бежанцам грошы і рэчамі, адкрывала інтэрнаты для беларускіх студэнтаў і вучняў, дзіцячыя прытулкі, выдавала лістоўкі з заклікам ахвяраваць грошы для беларускіх бежанцаў, якіх у Петраградзе ў канцы 1916 года налічвалася 100704 чалавек [7, л. 157].

Сродкі на дабрачынную дзейнасць складалі членскія ўзносы (3 руб. у год), дабравольныя ахвяравання, а таксама грошы ад культурна-дабрачынных збораў [8, л. 2].

Спрабуючы аб'яднаць разрозненыя бежанскія арганізацыі, Петраградскае таварыства наладзіла цесную сувязь з Мінскім аддзелам «Беларускага таварыства дапамогі пацярпелым ад вайны» і імкнулася пашырыць свой уплыў на ўсю тэрыторыю, дзе знаходзіліся беларускія бежанцы. Аднак, каб выпрацаваць адзіную тактыку руху ў склаўшымся становішчы, а таксама падтрымліваць пастаянныя сувязі з раскіданымі па ўсёй Расійскай імперыі бежанцамі-беларусамі, з мэтай далучэння іх да нацыянальна-культурнай працы, такіх намаганняў было недастаткова. У тых абставінах востра паўстала пытанне аб неабходнасці выдання беларускай газеты. Некаторы час перашкодай на гэтым шляху была адсутнасць грошай. Але, калі быў атрыманы дазвол Міністэрства ўнутранных спраў Расійскай імперыі на выданне дзвюх газет, Ц. Гартны і Э. Будзько вырашылі выдаваць «Дзянніцу» і «Светач» на свае сродкі [9, с. 112]. У хуткім часе Э. Будзько адшукаў на Афіцэрскай, 6, маленькую Руска-французскую друкарню, згаварыўся аб умовах, пасля закупіў паперы і тады паспраўднаму пачалася падрыхтоўчая выдавецкая дзейнасць. Рэдактар-выдавец «Дзянніцы» Ц. Гартны (З. Жылуновіч) так успамінаў пра гэта: «На першы нумар парашылі даць перадавую аб долі Беларусі ў звязцы з сусветнай вайною, артыкул аб балючым у той час харчовым пытанні, трохі мастацкіх твораў, хроніку важнейшых выданняў і некалькі карэспандэнцый» [9, с. 112]. Але выданне газет затрымалася з-за адсутнасці ў цэнзурным камітэце цэнзара, які б ведаў беларускую мову. У выніку першыя нумары абедзвюх газет выйшлі толькі 1 лістапада 1916 года. Разам з тым цэнзар па прозвішчу Трафімовіч так шчыра праглядзеў матар'ял, што ў газете «Дзянніца» поўнасю захаваўся толькі два артыкулы: (Э. Будзько) «Думкі да граматыкі»

і З. Капыляніна (Ц. Гартны) «Аб беларускім універсітэце». У апошнім аўтар падводзіў рысу пад працяглымі спрэчкамі наконт адкрыцця на Беларусі універсітэта: «Беларусі патрэбны ўніверсітэт – усяроўна, дзе б яго не залажылі: у Мінску, Віцебску, або Магілёве. Ён усяроўна павінен быць для беларусаў і звацца Беларускім. Дык па-нашаму, не трэба траціць слоў на спрэчку, а трэба ўсе старанні злучыць у адно, каб хутчэй дастукацца светача краіны» [10, с. 16]. У другім нумары газеты «Дзянніца» ацалеў перадавы артыкул, прысвечаны развіццю беларускай нацыянальнай культуры і значэнню перыёдыкі і друку: «Газета і кніжка на роднай мове яснаей усяго іншага могуць сведчыць аб культурным росце народа. Цяпер мы яскрава бачым, што яму нельга абысціся безсвае газеты, без друкаванага слова. Само жыццё вымушае к гэтаму» [10, с. 16].

3 цяжкасцямі выйшлі першыя нумары газеты. Цэнзурныя рэпрэсіі супраць «Дзянніцы» былі вельмі суровыя. Перад рэдактарам паўстала пытанне: або спыніць выданне газеты, або прыняць некаія выратавальныя захады. Закрываць не выпадала: нягледзячы на белыя цэнзурныя плямы, «Дзянніца» ўсё ж выйшла ў свет, яе атрымалі многія бежанцы-беларусы ў розных кутках расійскай дзяржавы, дайшла яна і да чытачоў прыфрантавога Мінска. Акрамя таго, у рэдакцыю пачалі адусюль прысылаць перадаплату і разам гарачыя пажаданні, сталі аднаўляцца вельмі патрэбныя сувязі між бежанскімі арганізацыямі і асобнымі людзьмі. Так, Мінскі аддзел «Беларускага таварыства дапамогі пацярпелым ад вайны» пісаў з Мінску: «Менскія беларусы, сабраўшыся ўшанаваць 10-лецце «Нашай Нівы», пасылаюць вам сваё прывітанне і шчыра спагадаюць узмацаванню вашае “карыснае” працы, а перад усім – развіццю заснаваных нядаўна газэтаў» [11, с. 4]. Пісьменніца К. Буйло пісала: «Жадаць вам хочацца многа. Няхай-жа «Дзянніца» і «Svetaś» асьвечаюць мрокі і супольнымі сіламі пастараімся лячыць свае раны, свае балячкі. Шчыра жадаю вытрываласці і еднасці ў працы вялікай» [12, с. 5].

Пачынаючы з трэцяга нумару «Дзянніцы» больш выразна вызначаецца профіль газеты, намячаюцца пастаянныя раздзелы: перадавая, мастацкія творы, артыкулы на актуальныя тэмы, падборкі матэрыялаў «З вайны», «З Літвы», аб'явы і карэспандэнцыі. Газета трымала чытача ў курсе тых падзей, якія адбываліся не толькі ў

Петраградзе, але і ў Маскве, Мінску, Яраслаўлі і іншых гарадах. Напрыклад, у артыкуле «З нашага жыцця» гаварылася пра дабрачынную работу Мінскага аддзела «Беларускага таварыства дапамогі пацярпелым ад вайны» і пра нацыянальна-культурную работу «Беларускай хаткі». Артыкул заканчваўся зваротам да беларусаў: «заклікаем усіх свядомых беларусаў аб’яднацца і працаваць, не пакладаючы рук, каб у гэтыя суровыя і важныя часы, калі быць можа, вырашаецца ўвесь далейшы кірунак жыцця нашага Краю, каб быў чутны і наш голас – голас Маладой Беларусі» [13, с. 4]. Беларускі гісторык В. Скалабан з дапамогай тэксталагічнага аналізу ўстанавіў, што зварот і ўвесь артыкул напісаў М. Багдановіч, які падпісаўся псеўданімам М. Осьмак [14, с. 146].

Праз некаторы час газета зноў звярнулася да пытання аб адкрыцці на Беларусі універсітэта. У артыкуле «Яшчэ аб Беларускім універсітэце» адзначаецца: «Мінску ж затым адказана міласць мець універсітэт, што ён знаходзіцца блізка к фронту вайны» [15, с. 2]. «Дзянніца» заклікала беларускую інтэлігенцыю да аддання ўсіх сваіх сілаў, ведаў і энергіі на карысць свайго краю і народу» [16, с. 2].

У чаканні лепшага часу вырашана было спыніць выданне «Дзянніцы». Развітальны нумар, сёмы па ліку, выйшаў 31 снежня 1916 года. Вядомы беларускі літаратуразнаўца С.Х. Александровіч адзначаў, што зроблены апошні нумар «быў умела, цікава і смела: траціць ужо не было чаго, рэдакцыя сама падпісала прыговор газеце і можна было, як кажуць, стукнуць дзвярыма» [17, с. 244]. Перадавіца прысвячалася пасляваеннаму лёсу малых народаў, іх праву на самастойнае дзяржаўнае будаванне. Аўтар падкрэсліваў, што «не можа панаваць на зямлі між усімі людзьмі згода і шчасце, пакуль усе народы свету не атрымаюць свабоду на самім шырокім фундаменце» [18, с. 1].

“Дзянніца”, якая выходзіла на працягу двух месяцаў і пакінула прыкметны след, у першую чаргу ў свядомасці беларускіх бежанскіх мас, вымушана была спыніць сваё выданне 31 снежня 1916 года, павіншаваўшы чытачоў з надыходам 1917 года. Прыкладна такі ж лёс напаткаў і другую беларускую газету – Светач, першы нумар якой выйшаў 1 лістапада 1916 года. (рэдактар-выдавец Э. Будзька). Газета прапагандавала ідэю адзінства беларусаў незалежна ад класавай прыналежнасці,

заклікала ўсе грамадскія сілы да ажыццяўлення беларускага нацыянальнага ідэалу [19, с. 46]. У рэдакцыйным звароце да чытачоў газета “Светач” паведамляла: «Бяромся да працы, бяромся выпускаць усвет беларускую газетку – з тымі думкамі, каб услужыцца родным людцам беларусам добрым словам, добрай радой, добрай праўдай» [20, с. 1]. У артыкуле «Светач для народа» растлумачваецца ў больш шырокім сэнсе прызначэнне газеты: «Светач – павінен асветляць дарогу да добра – добра матэрыяльнага і духоўнага. Дабро матэрыяльнае можна пасцігнуць, асветляючы новы спосаб гаспадаркі, даючы пазнаць новы склад грамадзянскага жыццяў супольнай працы на ўсіх дзелянках матэрыяльнага бытавання» [21, с. 2]. Такім чынам, беларуская дэмакратычная інтэлігенцыя ў Санкт-Пецярбургу адыграла значную ролю ў пашырэнні нацыянальнай самасвядомасці беларусаў, усвядомленні свайго аблічча і месца ў свеце.

Літаратура

1. Нарысы гісторыі Беларусі: у 2 ч. / М. П. Касцюк, У. Ф. Ісаенка, Г. В. Штыхаў і інш. – Мінск, 1994. – Т.1.
2. Публицистика белорусских народников. Нелегальные издания белорусских народников (1881-1884) / Сост.: С.Х.Александрович, И. С. Александрович. – Минск, 1983.
3. Семашкевіч, Р. М. Беларускі літаратурна-грамадскі рух у Пецярбургу (канец XIX – пачатак XX стст.) / Р.М.Семашкевіч – Мінск, 1971.
4. Беларускі каляндар. – Вільня – 1916.
5. Перадавіца. // Наша ніва. – 1913. – 1 лютага.
6. Нефёд, У. Беларускі тэатр / У. Нефёд. – Мінск, 1959.
7. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ).– Фонд 325. – Воп. 1. – Спр. 211.
8. Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў Санкт-Пецярбурга (ЦДГА СПб) – Фонд 1935. – Воп. 1. – Спр. 1.
9. Жылуновіч, З. Эпізод з жыцця беларускай часопісі / З. Жылуновіч // Полымя. – 1923. – № 7-8. – С. 111-117
10. Александровіч, С. Х. 3 гісторыі выдання беларускіх газет “Дзянніца” і “Светач” / С. Х. Александровіч // Веснік БДУ. – 1969. – №3. – С. 16-19.

11. Да Беларускай калоніі ў Петраградзе // Дзянніца. 1916. – 27 лістапада.
12. Буйло, К. Пісьмо ў радыцыю / К. Буйло // Дзянніца. -1916. – 27 лістапада.
13. Осьмак, М. З нашага жыцця / М. Осьмак // Дзянніца. – 1916.
14. Скалабан, В. В. В это суровое и важное время: Максим Богданович в Минске – В. В. Скалабан // Неман. – 1981. – № 12. – С 141 – 149.
15. Жылуновіч, Д. Яшчэ аб Беларускім універсітэце / Д.Жылуновіч // Дзянніца. 1916. – 3 снежня.
16. Станкевіч-Вайцеховіч. Да Беларускай інтэлігенцыі / Станкевіч-Вайцеховіч // Дзянніца. – 1916. – 31 снежня.
17. Александровіч, С. Х. Пуцявіны роднага слова / С.Х. Александровіч. – Мінск, 1971.
18. Гартны, Д. Перадавіца // Дзянніца. – 1916. – 31 снежня.
19. Сташкевич, Н. С. Приговор революции: Крушение антисоветского движения в Белоруссии (1917-1925) / Н.С.Сташкевич. – Минск, 1985.
20. Да чытачоў // Светач. – 1916. – 1 лістапада.
21. Будзько, Э. Светач для народа / Э. Будзько // – Светач. – 1916. – 1 лістапада.